

Den globale fruktbarheten på vei ned

Kvinnene i verden får i dag gjennomsnittlig to barn mindre enn de gjorde for bare noen tiår siden. Norske kvinner får gjennomsnittlig ett barn mindre enn de gjorde på 1960-tallet. Kina er et av landene med sterkest nedgang. Fordi Kina har 1/5 av verdens befolkning, har kinesiske befolkningstall stor betydning for den globale utviklingen.

I løpet av de siste tiårene har det skjedd dramatiske endringer i fruktbarheten. Fødselsratene har sunket i de fleste deler av verden, men i ulik grad og med ulik hastighet. I nesten alle industrialiserte land i verden, spesielt i de østlige og også i flere utviklingsland, ligger fruktbarheten under reproduksjonsnivået. Reproduksjonsnivået vil si den fruktbarheten som er nødvendig for å få balanse mellom fødsler og dødsfall på lang sikt, når vi ser bort fra inn- og utvandring. Med dagens dødelighetsnivå i Norge tilsvarer reproduksjonsnivået et samlet fruktbarhetstall (SFT) på 2,08. SFT er et hypotetisk mål som viser hvor mange barn kvinnene vil komme til å få hvis det aldersspesifikke fruktbarhetsmønsteret fortsetter i hele deres fødedyktige periode. I land hvor dødeligheten er høy, vil dette tallet ligge noe høyere. Ikke siden 1973 har den norske fruktbarheten ligget over reproduksjonsnivået. I 2000 var SFT i Norge 1,85 barn per kvinne.

Lavere fruktbarhet medfører lavere befolkningsvekst. Ikke på over et halvt århundre har befolkningsveksten i verden vært så lav som den nå er, med 1,2 prosent per år. Det totale antall fødsler er også på vei ned, fra en topp på 134 mill. per år på slutten av 1980-tallet, til litt under 130 mill. i dag. Den unge aldersstrukturen i mange land gjør at det tar tid før fruktbarhetsnedgang slår ut i synkende fødselstall.

Aldring av befolkningen i vestlig verden

I den vestlige verden har lav fruktbarhet, sammen med dødelighetsnedgang - spesielt for spedbarn - lenge ført til aldring av befolkningen. Det samme er nå i ferd med å skje i mange utviklingsland, der andelen eldre øker raskt. Dette betyr nye utfordringer for samfunnet.

Ifølge FN's estimater fødes det i verden gjennomsnittlig 2,7 barn per kvinne. Dette er over to barn færre enn på 1960-tallet, da tilsvarende tall var nesten 5 barn per kvinne. Det er imidlertid store forskjeller mellom ulike deler av verden i hvor mange barn kvinnene får og hvilke sosiale endringsprosesser landene har vært gjennom. I dag varierer fruktbarheten fra 1,07 barn per kvinne i Georgia til 8,0 barn per kvinne i Niger, se tabell 1. Tabellen viser at alle land med høy fruktbarhet ligger i Afrika (med unntak av Yemen) og at samtlige land med ekstremt lav fruktbarhet ligger i tidligere kommunistiske land i Øst-Europa.

I den vestlige delen av verden var det en betydelig nedgang i fruktbarheten allerede på slutten av 1800-tallet. Denne nedgangen blir gjerne sett i sammenheng med overgangen til et mer industrialisert og moderne samfunn. I mange utviklingsland begynte den første nedgangen i fruktbarheten på

Trude Lappegård

Tabell 1. De fem land i verden som har henholdsvis høyest og lavest fruktbarhet

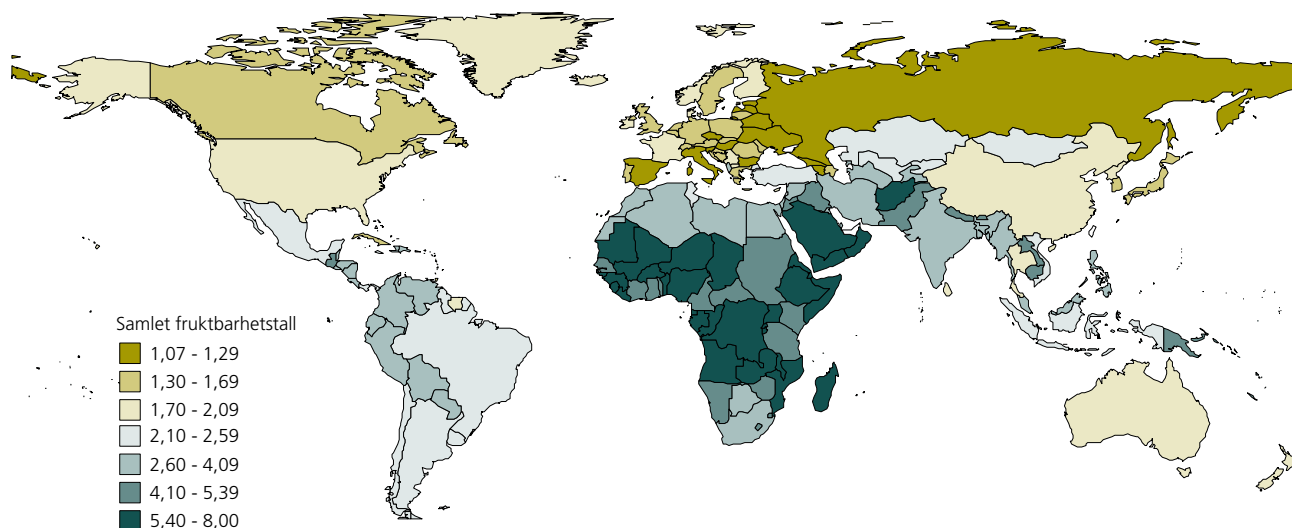
Fem på topp		Fem på bunn	
Niger	8,00	Georgia	1,07
Yemen	7,60	Armenia	1,10
Somalia	7,25	Den tsjekkiske republikk	1,13
Angola	7,20	Hviterussland	1,14
Uganda	7,10	Latvia	1,16

Trude Lappegård er doktorgradsstipendiat i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og leveårsforskning (trude.lappegard@ssb.no).

Tabell 2. Samlet fruktbarhetstall i verden

Nord-Afrika		
Algerie	2,79	
Egypt	2,88	
Libya	3,31	
Marokko	3,03	
Sudan	4,47	
Tunisia	2,10	
Vest Sahara	3,51	
Resten av Afrika		
Angola	7,20	
Benin	5,68	
Botswana	3,94	
Burkina Faso	6,80	
Burundi	6,80	
Den Sentral Afrikanske Republikk	4,92	
Den Demokratiske Republikk		
Kongo	6,70	
Elfenbenskysten	4,64	
Eritrea	6,75	
Etiopia	6,75	
Gabon	5,40	
Gambia	4,79	
Ghana	4,22	
Guinea	5,83	
Guinea-Bissau	5,99	
Kamerun	4,70	
Kenya	4,15	
Kongo	6,29	
Lesotho	4,45	
Liberia	6,80	
Madagaskar	5,68	
Malawi	6,34	
Mali	7,00	
Mauritania	6,00	
Mauritius	1,90	
Mosambik	5,86	
Namibia	4,87	
Niger	8,00	
Nigeria	5,42	
Rwanda	5,77	
Sao Tomé og Prinsipé	6,33	
Senegal	5,11	
Seychellene	4,97	
Sierra Leone	6,50	
Somalia	7,25	
Swasiland	4,44	
Sør-Afrika	2,85	
Tanzania	5,03	
Togo	5,36	
Tsjad	6,65	
Uganda	7,10	
Zambia	5,66	
Zimbabwe	4,50	
Norden		
Danmark	1,73	
Finland	1,74	
Island	1,99	
Norge	1,84	
Sverige	1,50	
Øst-Europa		
Albania	2,27	
Bosnia-Hercegovina	1,30	
Bulgaria	1,23	
Estland	1,24	
Jugoslavia	1,76	
Kroatia	1,38	
Latvia	1,16	
Litauen	1,35	
Makedonia	1,76	
Polen	1,37	
Romania	1,30	
Slovakia	1,33	
Slovenia	1,21	
Tsjekkia	1,13	
Ungarn	1,29	
Resten av Europa		
Belgia	1,61	
Frankrike	1,77	
Grønland	1,90	
Hellas	1,30	
Irland	1,88	
Italia	1,19	
Kypros	1,84	
Luxembourg	1,73	
Malta	1,77	
Nederland	1,65	
Portugal	1,49	
Spania	1,20	
Storbritannia	1,68	
Sveits	1,48	
Tyskland	1,36	
Østerrike	1,32	
Land fra tidligere Sovjetunionen		
Armenia	1,10	
Azerbajdjan	1,51	
Belarus	1,20	
Georgia	1,07	
Hvite Russland	1,14	
Kazakstan	1,95	
Kirgizistan	2,34	
Moldovia	1,40	
Russland	1,17	
Tadjikistan	2,87	
Turkmenistan	3,17	
Ukraina	1,10	
Uzbekistan	2,29	
Øst-Asia		
Hong Kong	1,17	
Japan	1,33	
Kina	1,80	
Mongolia	2,32	
Nord-Korea	2,07	
Sør-Korea	1,51	
Sørøst-Asia		
Burma	2,80	
Filippinene	3,24	
Indonesia	2,27	
Kambodsja	4,77	
Laos	4,80	
Malaysia	2,90	
Singapore	1,45	
Thailand	2,00	
Vietnam	2,25	
Sørsentral-Asia		
Afghanistan	6,80	
Bangladesh	3,56	
Bhutan	5,10	
India	2,97	
Iran	2,76	
Nepal	4,48	
Pakistan	5,08	
Sri Lanka	2,09	
Vest-Asia		
De Forente Arabiske Emirater	2,86	
De Palestinske områder	5,60	
Irak	4,77	
Israel	2,70	
Jordan	4,31	
Kuwait	2,66	
Libanon	2,18	
Oman	5,46	
Saudi-Arabia	5,54	
Syria	3,65	
Tyrkia	2,30	
Yemen	7,60	
Nord-Amerika		
Canada	1,58	
USA	1,93	
Karibien og Mellom-Amerika		
Belize	2,89	
Costa Rica	2,67	
Cuba	1,55	
Den Dominikanske Republikk	2,71	
El Salvador	2,88	
Guatemala	4,41	
Haiti	3,98	
Honduras	3,72	
Jamaica	2,37	
Mexico	2,49	
Nicaragua	3,82	
Panama	2,42	
Puerto Rico	1,90	
Trinidad og Tobago	1,53	
Sør-Amerika		
Argentina	2,44	
Bolivia	3,92	
Brasil	2,15	
Chile	2,35	
Colombia	2,62	
Ecuador	2,76	
Paraguay	3,84	
Peru	2,64	
Uruguay	2,30	
Venezuela	2,72	
Oceania		
Australia	1,75	
New Caledonia	4,14	
New Zealand	1,97	
Papa Ny-Guinea	4,32	
Vanuatu	4,14	

Figur 1. Samlet fruktbarhetstall i verden

Kilde: De forente nasjoner.

1960-tallet. I Latin-Amerika gikk for eksempel fruktbarheten ned med nesten ett barn i løpet av 1960-årene. I Afrika derimot ble tegnene på fruktbarhetsnedgang synlige først på slutten av 1980-tallet. Fortsatt er det i Afrika sør for Sahara det har skjedd minst nedgang, men likevel har SFT sunket fra 6,7 barn rundt 1980 til ca. 5 barn i dag.

Kina er et av de landene i verden som har hatt størst nedgang i fødselsratene: Fra slutten av 1960-tallet har SFT gått ned fra rundt 6,0 til 1,8 barn per kvinne i dag. Utviklingen i Kina har stor betydning for den globale utviklingen fordi den kinesiske befolkningen utgjør hele 1/5 av verdens befolkning. I verdens nest største land, India, med litt over 1 milliard mennesker, har det også skjedd en betydelig fruktbarhetsnedgang, til 3 barn per kvinne, men ikke så raskt som i Kina. Indias folketall vil derfor trolig passere Kinas om noen tiår.

I mange utviklingsland blir det drevet en bevisst familieplanleggingspolitikk for å redusere antall fødsler. Befolkningskonferansen i Kairo i 1994 understreket imidlertid betydningen av kvinnes velferd og rolle, spesielt ved at de får bedre utdanning og helsetjenester.

Nesten alle land i den vestlige verden har i dag en fruktbarhet som ligger under reproduksjonsnivået på 2,1 barn per kvinne. Endringene i fruktbarheten de siste tiårene i denne delen av verden kjennetegnes ved utsatte fødsler og færre barn per kvinne. Overgangen blir gjerne satt i sammenheng med fremveksten av mer individualistiske holdninger, økt likestilling, høyere utdanningsnivå, økt inntektspotensiale og enkle og effektive prevensjonsmetoder. I europeisk sammenheng ligger Norge, sammen med de andre nordiske landene, på et relativt høyt fruktbarhetsnivå, selv om vi ikke har fruktbarhetstall over reproduksjonsnivået. Som i resten av Vest-Europa skjedde det en nedgang i fruktbarheten fra midten av 1960-tallet til midten av 1980-tallet. Da snudde trenden i Norden, mens den fortsatte å være

Datakilder

For Europa er kilden Eurostats Recent demographic developments in Europe (Strasbourg 2000), som gir SFT for rundt 50 land i Vest- og Øst-Europa, de fleste for 1999 og 2000. De foreløpige tallene for 2000 er publisert i Statistics in focus (Eurostat 2001). For de nordiske land har vi innhentet SFT for 2000 direkte fra de statistiske byråer. For resten av verden kommer tallene fra FNs Population Division og er publisert i World Population Prospects. The 1998 Revision. Volume I: Comprehensive Tables (United Nations, New York 1999) og The State of World Population 2001 (UNFPA, New York 2001). FNs tall består av en blanding av observasjoner, estimater og projesjoner, pga. den ulike tilgangen på befolkningsstatistikk i de forskjellige land. Noen land har regelmessig innsamling av statistikk om fødsler, mens andre land må basere seg på folketellinger hvert tiende år (eller sjeldnere) og uregelmessige utvalgsundersøkelser, særlig de minst utviklede. FN forsøker å lage en konsistent samling av estimater for hver femårsperiode. De tallene som gjengis i tabell 1 og 2 gjelder for 2000-2005.

avtakende i de fleste andre europeiske land. Det finnes ingen entydige svar på hvorfor de nordiske landene ligger på et høyere fruktbarhetsnivå enn land lenger sør og øst i Europa. I Norden står normen om en selvstendig forsørgerrolle for kvinnene sterkt, noe som innebærer en forventning om at kvinner forsetter å jobbe etter at de har fått barn, og at hverdagen består av en kombinasjon av barneomsorg og yrkesdeltakelse. For nordiske kvinner er dette muliggjort gjennom at samfunnet langt på vei har tilrettelagt for en slik kombinasjon, bl.a. gjennom ulike familiepolitiske tiltak som svangerskaps- og omsorgspermisjoner, barnehager, barnetrygd og kontantstøtte, samt gode muligheter for deltidsarbeid. I mange av de søreuropeiske landene er ikke en slik kombinasjon like selvfølgelig, og mange må gi opp sin jobbkarriere når de får barn. Det vil derfor være rimelig at flere velger yrkesdeltakelse på bekostning av barneomsorg, når spørsmålet om å få barn er et enten-eller-spørsmål enn når det er et både-og.

I Øst-Europa har det vært en dramatisk nedgang i fruktbarheten etter kommunismens fall. Rundt 1990 hadde flere av disse landene et SFT på godt over 2 barn per kvinne, mens det i dag er nede i 1,1 barn per kvinne i land som Russland, Den tsjekkiske republikk og tidligere Øst-Tyskland. Mange av disse landene har vært gjennom økonomiske og politiske kriser. Liten fremtidstro har gjort at mange enten utsetter eller lar være å få barn.

Når kvinner fra land med høy fruktbarhet flytter til land med lavere fruktbarhet, skjer det en endring i deres fruktbarhetsmønster over tid, viser forskning. Endring i fruktbarheten til innvandrerkvinner kan bli sett på som ett (av mange) mål på integrasjon. Dersom fruktbarheten endres med økende botid i det nye landet og blir mer lik den øvrige befolkningen, blir det gjerne forklart som et resultat av en tilpasningsprosess. Imidlertid kan en del av de endringene vi finner blant innvandrerkvinner bosatt i Norge, ikke utelukkende ses som en del av en tilpasningsprosess, da disse endringene også kunne ha skjedd om de ikke hadde flyttet. Også i hjemlandet kan det pågå sosiale endringsprosesser.

Kina er et av de landene i verden som har hatt størst nedgang i fødselsratene.

Foto: Arne Walderhaug/Samfoto

